

DOMINIKA CZAJKOWSKA-ZIOBROWSKA
MATYLDA GWOŹDZICKA-PIOTROWSKA

INGERENCJA SĄDU OPIEKUŃCZEGO W WYKONYWANIE WŁADZY RODZICIELSKIEJ

RODZINA, JEJ MODELE I FUNKCJE

Istnieją niemałe trudności ze zdefiniowaniem pojęcia „rodzina”, które powodowane są faktem istnienia dwóch powiązanych, ale nietożsamyh elementów składających się na pojęcie „rodziny”: „pokrewieństwo o podłożu biologicznym” oraz fakt „zamieszkiwania we wspólnym gospodarstwie domowym”¹. W analizach na gruncie socjologii rodziny do wspomnianych elementów dodaje się jeszcze często aspekt stosunków społecznych, na przykład w postaci relacji uczuciowych, wymiany niehandlowej. We współczesnym społeczeństwie fakt wspólnego zamieszkiwania nie jest zarezerwowany dla spokrewnionych osób. Osoby blisko spokrewnione biologicznie, w tym również rodzice i dzieci, mogą mieszkać w odrębnych gospodarstwach domowych. Z tego powodu wielu badaczy za podstawowe kryterium rodziny uznaje wspólne zamieszkiwanie, a nie pokrewieństwo². Rodzina jest stosunkowo trwałą grupą społeczną, złożoną z jednostek powiązanych przez wspólnych przodków, małżeństwo, jak też adopcję.

Dr DOMINIKA CZAJKOWSKA-ZIOBROWSKA – Wyższa Szkoła Zawodowa „Kadry dla Europy”, Wyższa Szkoła Kadr Menedżerskich w Koninie; adres do korespondencji: ul. Katowicka 11c/101, 61-131 Poznań; ziobrowska@echostar.pl

Dr MATYLDA GWOŹDZICKA-PIOTROWSKA – Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu; adres do korespondencji: matylδα.gwozdicka@gwozdicka.com.pl

¹ B. S z a c k a, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003, s. 372.

² Zob. tamże.

W społeczeństwie współczesnym generalnie spotykamy się z jednym typem rodziny – rodziną nuklearną. Jedną z socjologicznych definicji określa rodzinę nuklearną jako składającą się „z dwóch dorosłych osób różnej płci, które utrzymują z sobą społecznie usankcjonowany związek seksualny, oraz z ich własnych lub adoptowanych dzieci”³. W domyśle – niezamężnych dzieci. W społeczeństwie współczesnym „dominację tej formy związku osłabiła rosnąca liczba rodzin z jednym rodzicem, rodzin bezdzietnych oraz związków partnerskich par homoseksualnych, które są funkcjonalnymi odpowiednikami małżeństwa”⁴. W związku z powyższym, najogólniej, „rodzina jest grupą złożoną z osób połączonych ze sobą więziami małżeństwa, rodzicielstwa, pokrewieństwa, powinowactwa lub adopcji”⁵. Przy czym pojawiły się pojęcia „rodziny pełnej” i „rodziny niepełnej”. Rodzina pełna to taka, na którą składają się rodzice – ojciec i matka – oraz co najmniej jedno dziecko. Rodzina niepełna to taka, w której brakuje jednego z rodziców, albo rodzina bezdzietna. Sądzimy, że nie tyle istotne jest, aby rodzina była grupą bezpośrednio spokrewnionych ze sobą osób, ale aby dorośli jej członkowie przyjmowali odpowiedzialność za opiekę nad dziećmi⁶.

Na potrzeby niniejszego artykułu przedstawiamy jedną z typologii rodzin. Wśród wielości rodzin możemy wskazać na *rodzinę monoparentalną*, która składa się z jednego rodzica i co najmniej jednego dziecka. Rodziny te powstają najczęściej wskutek rozwodu lub separacji albo – obecnie – często również z powodu emigracji jednego z rodziców lub jego śmierci. Tworzą je też niezamężne matki na skutek własnej świadomej decyzji o samodzielnym rodzicielstwie. *Rodziny zrekonstruowane* to takie, w których co najmniej jedno dziecko nie jest wspólnym dzieckiem wychowującej go pary. Spośród rodzin zrekonstruowanych możemy wymienić rodziny z ojczymem (w których kobieta jest biologicznym rodzicem), rodziny z macochą (w których analogicznie mężczyzna jest biologicznym rodzicem) oraz rodziny połączone (w których każde z partnerów w momencie tworzenia rodziny ma własne dzieci), przy czym w każdym z wymienionych typów rodziny mogą się wychowywać wspólne dzieci nowo utworzonej pary. Kolejny typ rodzin to *rodziny partnerów*, czyli takie rodziny, w których para wychowująca dziecko lub dzieci żyje z sobą bez zawarcia formalnego związku. Związki partnerskie

³ N. G o o d m a n n, *Wstęp do socjologii*, Poznań 2009, s. 183-184.

⁴ A. G i d d e n s, *Socjologia*, Warszawa 2004, s. 184.

⁵ H. J a n u s z e k, J. S i k o r a, *Podstawy socjologii*, Poznań 2003, s. 47.

⁶ Zob. tamże, s. 194.

określa się konsensualnymi, kohabitacyjnymi, niemałżeńskimi, wolnymi lub nieformalnymi. Kohabitacja to związek, któremu towarzyszy współzamieszkiwanie (prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego), konkubinatem zaś określa się stały związek, któremu nie towarzyszy wspólne mieszkanie. Istnieje również rodzicielstwo osób homoseksualnych, które swoją homoseksualność często odkrywają będąc już w związkach heteroseksualnych bądź wcześniej je tworząc, i mają z tych związków dzieci. Wchodząc w związek z partnerem tej samej płci, wychowują je nadal, przy wsparciu nowego partnera. Są też pary, które decydują się na adopcję, rodzicielstwo zastępcze lub zabieg sztucznego zapłodnienia (w Polsce pierwsze dwie formy nie są dopuszczane przez prawo). *Rodzinna opieka zastępcza* to usankcjonowana prawnie forma opieki nad dziećmi trwale lub czasowo pozbawionymi pieczy rodzicielskiej. Wśród rodzin zastępczych można wyróżnić rodziny spokrewnione lub niespokrewnione z dzieckiem (w tym: wielodzietne, specjalistyczne i rodziny o charakterze pogotowia opiekuńczego). Kolejny typ rodziny wiąże się z *adopcją*, czyli przyjęciem odpowiedzialności za nieletnie dziecko. Między rodzicami a adoptowanymi dziećmi powstaje więź prawna. Dziecko przyjmuje nazwisko rodziców (rodzica) i nabywa takie same prawa i obowiązki, jakie istnieją w rodzinie naturalnej. Istnieją także domy dziecka i rodzinne domy dziecka. Pełnią one funkcje opiekuńczo-wychowawcze wobec dzieci, których rodzice nie potrafią zapewnić odpowiednich warunków rozwoju, bądź dzieci, które nie mają rodziców czy dalszych krewnych, którzy mogliby się nimi zająć⁷.

Analizy socjologiczne i psychologiczne ukazują wewnętrzne działania rodzin. „Rodzina stanowi system otwarty i samoregulujący się, każdy jej członek, jako jego elementarne ogniwo, wpływa na funkcjonowanie całej rodziny, natomiast działanie rodziny jako całości determinuje reakcje poszczególnych jej członków”⁸. Z. Tyszka wyróżnił funkcje rodziny, zaliczając do nich: materialno-ekonomiczną, opiekuńczo-zabezpieczającą, prokreacyjną, seksualną, legalizująco-kontrolną, socjalizacyjną, stratyfikacyjną, kulturalną, rekreacyjno-towarzyską, emocjonalno-ekspresyjną, biopsychiczną (połączenie funkcji prokreacyjnej z seksualną), ekonomiczną (połączenie funkcji materialno-ekonomicznej z opiekuńczo-zabezpieczającą), społeczno-wyznaczającą (połączenie

⁷ Za: *Edukacja bez wykluczenia. ABC wsparcia dla dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym. Informator dla nauczycieli i nauczycielek*, Gdańsk 2007, s. 10-23.

⁸ K. M i k o ł a j c z y k, *Mechanizmy adaptacyjne w rodzinie alkoholowej*, [w:] *Adaptacja w przebiegu życia jednostki*, red. R. Michalak, Poznań 2010.

funkcji stratyfikacyjnej i legalizacyjno-kontrolnej), socjopsychologiczną (połączenie funkcji socjalizacyjnej, kulturalnej, rekreacyjno-towarzyskiej oraz emocjonalno-ekspresyjnej)⁹. Funkcje rodziny powiązane są z rolami poszczególnych jej członków. W prawidłowo funkcjonujących rodzinach rodzice przyjmują role matki czy ojca, dzieci przyjmują role synów czy córek oraz – wraz z rolą – wiele praw i obowiązków. Rodzice mają szereg praw względem dziecka. M. Andrzejewski pisze: „[...] zgodnie z przepisami Konstytucji rodzice mają prawo do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Mają też prawo do zapewnienia dzieciom zgodnego ze swymi przekonaniami wychowania i nauczania moralnego i religijnego. Wychowując dzieci, rodzice powinni uwzględniać stopień ich dojrzałości, a także wolność ich sumienia i wyznania oraz przekonań [...]”. Ochronie pozycji rodziców służy też zawarte w Konstytucji stwierdzenie, iż ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu¹⁰. Przedstawione regulacje ukazują „poszanowanie dla dwóch powszechnie aprobowanych w demokratycznych krajach zasad: autonomii rodziny i prymatu rodziców w wychowaniu dzieci”¹¹. Niestety, „współczesna cywilizacja stwarza w miarę swych postępów coraz większe zagrożenia dla rodziny, zakłócając jej funkcjonowanie i podkopując podstawy jej egzystencji”¹². Istnieją rodziny, w których rodzice nie stosują jakichkolwiek norm wychowawczych, nie spełniają minimalnych oczekiwań względem dzieci¹³.

W ujęciu socjologicznym władza jest relacją „podporządkowania zachodzącą między grupami społecznymi lub jednostkami, uprawniającą jedną ze stron, rządzącą, do podejmowania decyzji w imieniu rządzonych (także w odniesieniu do poszczególnych członków tej grupy) oraz sprawowania nad nimi kontroli”, przy czym stosunki władzy „przybierają różnorodny charakter i zakres w poszczególnych dziedzinach życia społecznego i w odmiennych typach zbiorowości”. Władza może przybierać różnorodne formy. W kontekście rodziny mamy do czynienia z władzą społeczną, definiowaną jako: „możliwość egzekwowania czy też wywierania wpływu lub nacisku jednej osoby

⁹ Zob. J a n u s z e k, S i k o r a, *Podstawy socjologii*, s. 50-51.

¹⁰ M. A n d r z e j e w s k i, *Prawna ochrona rodziny*, Warszawa 1999, s. 65.

¹¹ Tamże, s. 65-66.

¹² Z. T y s z k a, *Rodzina w świecie współczesnym – jej znaczenie dla jednostki i społeczeństwa*, [w:] *Pedagogika społeczna*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa 2003, s. 137.

¹³ Zob. F. Z n a n i e c k i, *Socjologia wychowania*, Warszawa 2001, s. 68.

(grupy) na drugą, zmierzającego do zmian w zachowaniach, działaniach, myśleniu, postrzeganiu lub emocjach czy uczuciach”¹⁴. W zależności od tego, kto ma władzę w rodzinie, możemy wyróżnić rodziny patriarchalne, matriarchalne i egalitarne¹⁵.

Władza rodzicielska to ogół praw i obowiązków rodzica względem dziecka. Rodzina w ujęciu znacznej części socjologów rozumiana jest jako tożsama z instytucją społeczną czy też systemem społecznym. Idąc tym tokiem myślenia, na klasyczne rozumienie instytucji składają się w socjologii trzy podstawowe elementy: wzory działań, sposoby ich akceptacji i uprawnomocnienia, a więc i sankcje. Musimy pamiętać, że w przypadku rodziny wzory działań i sposoby akceptacji jej członków wyrażane poprzez funkcje nie są jednoznaczne i nie w pełni podlegają normalizacji. Podobnie sankcje, mające w instytucjach charakter formalny, w rodzinie przybierają charakter umowny. Stosunek rodziców do wypełniania poszczególnych funkcji ma niekwestionowany wpływ na rozwój dziecka. Panuje pogląd, że w rodzinach pełnych, prawidłowych, realizujących większość funkcji, a tym samym zaspokajających większość potrzeb dzieci, są one lepiej przygotowane do życia niż dzieje się to w rodzinach niepełnych, dysfunkcyjnych czy patologicznych. Należy tu jednak podkreślić, że nie każda rodzina pełna wypełnia swoje podstawowe funkcje, np. rodziny dysfunkcyjne i patologiczne mają jednoznacznie negatywny wpływ na rozwój dzieci. Ponadto rodzina (zastępcza czy adopcyjna) niemal zawsze oferuje lepsze warunki rozwoju niż placówka opiekuńczo-wychowawcza¹⁶. „Nikt dziś nie wątpi, że to właśnie rodzice (wyjąwszy sytuacje patologiczne) są dla dziecka osobami najbliższymi, najbardziej zainteresowanymi jego pomyślnością i najskuteczniej potrafiącymi zadbać o jego dobro”¹⁷. Z klasycznymi funkcjami rodziny nierozzerwalnie jest związane pojęcie, treść oraz wykonywanie władzy rodzicielskiej. „Władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom z mocy samego prawa i w równym stopniu”. W uzasadnionych przypadkach władza rodzicielska przysługuje tylko jednemu z rodziców: gdy ojcostwo dziecka nie zostało ustalone; w przypadku, gdy drugi z rodziców nie żyje lub nie ma on pełnej zdolności do czynności prawnych (z powodu niepełnoletności lub ubezwłasnowolnienia) czy też został on

¹⁴ K. O l e c h n i c k i, P. Z a ł ę c k i, *Słownik socjologiczny*, Toruń 2000, s. 244-245.

¹⁵ Zob. J a n u s z e k, S i k o r a, *Podstawy socjologii*, s. 47.

¹⁶ Zob. M. K a r k o w s k a, *Socjologia wychowania. Wybrane elementy. Mechanizmy socjalizacji i edukacja szkolne*, Łódź 2007, s. 118.

¹⁷ A n d r z e j e w s k i, *Prawna ochrona rodziny*, s. 66-67.

pozbawiony władzy rodzicielskiej lub została ona wobec niego zawieszona. Rodzice sprawują władzę rodzicielską nad dzieckiem od dnia jego narodzin do osiągnięcia przez dziecko pełnoletniości, przy czym w przypadku kobiet, które zawarły związek małżeński za zgodą sądu, może to nastąpić przed osiągnięciem 18. roku życia, jak również może ustać wraz z uprawomocnieniem się orzeczenia sądu w zasadnych przypadkach. W przypadkach, gdy żadnemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska, obligatoryjnie ustanawia sąd opiekę nad dzieckiem. Należy podkreślić, że „[...] rodzice sprawują władzę rodzicielską wspólnie, wspólnie również podejmują decyzje w sprawach dotyczących dziecka. W przypadku braku takiego porozumienia każde z rodziców może zwrócić się do sądu opiekuńczego o rozstrzygnięcie sporu”¹⁸. Andrzejewski podkreśla, że „[...] wbrew potocznemu mniemaniu sprawowanie władzy rodzicielskiej nie sprowadza się wyłącznie do relacji między rodzicami a dziećmi. Jakkolwiek jest ona jej istotą, to jednak nie można tracić z pola widzenia relacji, jakie ze względu na dziecko zachodzą między rodzicami a państwem i osobami trzecimi”¹⁹. Władza rodzicielska wyznacza prawny stosunek łączący rodziców z: „dzieckiem (stosunek o charakterze rodzinnoprawnym); osobami trzecimi (stosunek o charakterze cywilnoprawnym, w ramach którego rodzicom przysługuje prawo podmiotowe pozwalające m.in. na żądanie wydania dziecka zatrzymanego przez osoby nieuprawnione); państwem (więź o charakterze administracyjnym przejawiająca się na przykład w obowiązku doprowadzenia dziecka na szczepienia, posyłania go do szkoły czy też na możliwości ingerencji przez państwo w sferę władzy rodzicielskiej)”²⁰. Treść władzy rodzicielskiej nie jest jednak tożsama z jej wykonywaniem, a samo jej posiadanie nie oznacza jej wykonywania. Wykonywanie władzy rodzicielskiej to osobiste zajmowanie się sprawami dziecka. Mowa tu głównie o wykonywaniu obowiązków względem dziecka, dzięki któremu może ono prawidłowo się rozwijać (zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych dziecka, ale też kształcenie, rozwijanie zdolności itp.²¹). Nierzadko właściwe wykonywanie władzy rodzicielskiej jest zaburzone i wymaga interwencji z zewnątrz.

Przepisy prawa rodzinnego precyzują sytuacje wymagające ingerencji sądu opiekuńczego w sprawowanie przez rodziców władzy rodzicielskiej (doprecy-

¹⁸ Tamże, s. 67.

¹⁹ Tamże, s. 66.

²⁰ Zob. tamże.

²¹ Wyrok WSA z 10.11.2005 r., II S.A./WA 1475/05, LEX nr 192582.

zowane w art. 109 § 2 K.r.o. w formie nadzorczych zarządzeń sądu opiekuńczego). Istnieją trzy formy takiej ingerencji, a mianowicie jej: zawieszenie, ograniczenie lub pozbawienie, które są stosowane przez sądy w zależności od konkretnej sytuacji i indywidualnego przypadku.

ZAWIESZENIE WŁADZY RODZICIELSKIEJ

Kwestię zawieszenia władzy rodzicielskiej reguluje przepis art. 110 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy²² (dalej cyt. K.r.o.), który stanowi, iż sąd opiekuńczy może zawiesić wykonywanie władzy rodzicielskiej w razie przemijającej przeszkody. Gdy przyczyna ta ustanie, zawieszenie zostanie uchylone. Sąd winien wnikliwie zbadać, czy zastosowanie takiego środka jest celowe. Przeszkodą przemijająca jest przeszkoda, co do której można przewidywać, że przestanie istnieć, oczywiście w czasie niezbyt odległym, po upływie której jeden z rodziców, który nie mógł z tej przyczyny sprawować władzy rodzicielskiej, może wykonywanie tej władzy podjąć. Przeszkoda uzasadniająca zawieszenie władzy rodzicielskiej musi występować „po stronie rodziców”, a rodzice nie mogą (nie potrafią) się jej przeciwstawić. Przeszkoda przemijająca pojawia się zazwyczaj z przyczyn niezawinionych przez rodziców (nagła choroba, istotny i uzasadniony wyjazd). Jeżeli nawet wina jednego z rodziców występuje, np. w wypadku odbywania kary pozbawienia wolności, to raczej jest to wina pośrednia, o ile czyn nie ma związku z zaniedbaniem władzy rodzicielskiej²³. Celowość zawieszenia władzy rodzicielskiej ma charakter indywidualny i jednostkowy. Ustanie okoliczności będących przyczyną zawieszenia władzy rodzicielskiej nie powoduje samo przez się jej przywrócenia. Do przywrócenia władzy rodzicielskiej konieczne jest uchylene przez sąd postanowienia o jej zawieszeniu. Następuje ono obligatoryjnie, po ustaniu przyczyny powodującej jego wydanie²⁴.

²² Dz. U. z 1964 r., nr 9, poz. 59 ze zm.

²³ J. W i n i a r z, *Prawo rodzinne*, Warszawa: PWN 1996, s. 56.

²⁴ J. W i n i a r z, J. G a j d a, *Prawo rodzinne*, Warszawa: PWN 1992, s. 60.

OGRANICZENIE WŁADZY RODZICIELSKIEJ

Drugą formą ingerencji sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy rodzicielskiej jest jej ograniczenie wynikające z faktu zagrożenia dobra dziecka (art. 109 K.r.o.), ale także uzasadnione sytuacją, w której nie ma bezpośredniego zagrożenia. Na gruncie przepisu art. 109 K.r.o. sąd opiekuńczy może w formie zarządzenia w szczególności:

- zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń;
- określić, jakie czynności mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu, albo poddać rodziców innym ograniczeniom, jakim podlega opiekun;
- poddać wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego;
- skierować małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi;
- zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej albo w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Ponadto sąd opiekuńczy może powierzyć zarząd majątkiem małoletniego ustanowionemu w tym celu kuratorowi. W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego przepis art. 109 K.r.o. nie uzależnia wydawania potrzebnych zarządzeń od przyczyny nienależytego wykonywania władzy rodzicielskiej, lecz zmierza do usunięcia wszelkiego rodzaju źródeł zagrożenia dobra dziecka bez względu na to, czy trudności w wykonywaniu władzy rodzicielskiej są zawinione przez rodziców²⁵. Sądowi opiekuńczemu przyznano szerokie uprawnienia i znaczną swobodę decyzyjną co do rodzaju interwencji. Sądy często orzekają o nadzorze kuratora w obliczu życiowej nieporadności rodziców (np. z powodu niedorozwoju umysłowego, uzależnień lub lekceważenia rodzicielskich obowiązków)²⁶. Najsurowszym spośród wszystkich wymienionych zarządzeń sądu jest umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej lub placówce wychowawczej. Sąd opiekuńczy wydaje takie zarządzenie, jeśli w badanej rodzinie sytuacja wymaga tymczasowej ingerencji, istnieje jednak szansa na

²⁵ Postanowienie SN z 7.06.1967 r., III CR 84/67, OSNC 1968/2/21, komentarz: B. Dobrzański, NP 1971/4/578, nr 117.

²⁶ J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2000, s. 26.

odbudowanie poprawnych stosunków w rodzinie. Zarządzenia sądu nie mają być postrzegane jako represja wobec rodziców, lecz jako środek ochrony zagrożonego dobra dziecka. Z chwilą umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej albo placówce wychowawczej obowiązek i prawo wykonywania bieżącej pieczy nad nim, wychowania oraz reprezentowania w dochodzeniu do świadczeń przeznaczonych na bieżące potrzeby przechodzą na rodzinę zastępczą albo placówkę²⁷.

Sąd opiekuńczy w wyjątkowych przypadkach może ograniczyć osobisty kontakt rodzica z dzieckiem (art. 113 § 2 K.r.o). Takie ograniczenie jest konieczne, gdy spotkania utrudniają lub uniemożliwiają wychowywanie dziecka przez rodzinę zastępczą. Pozbawienie władzy rodzicielskiej nie jest jednoznaczne z zakazem osobistej styczności rodzica z dzieckiem. Jednak, jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd opiekuńczy – stosownie do przepisu art. 113 § 1 K.r.o. – zakazuje rodzicom pozbawionym władzy rodzicielskiej osobistej styczności z dzieckiem. Zakaz osobistej styczności obejmuje zakaz widywania się oraz pośrednie formy komunikowania się z dzieckiem (listownie, telefonicznie czy poprzez Internet). Dodatkowo przyjęto możliwość oceny zachowania rodzica skierowanego do innej osoby niż dziecko jako rażące zaniedbanie władzy rodzicielskiej: „zabójstwo matki dziecka przez jego ojca – mającego negatywne cechy osobowości, zagrażające dobru dziecka – niszczy jego naturalne środowisko rodzinne i stanowi rażące zaniedbywanie obowiązków rodzica względem dziecka, co uzasadnia pozbawienie władzy rodzicielskiej”²⁸. Stwierdzona wadliwa osobowość uczestnika może być oceniana w kontekście istnienia trwałej przeszkody w wykonywaniu władzy rodzicielskiej, gdyż jej cechą jest niezależność występowania od winy rodzica²⁹. W powyższej sytuacji wydawałoby się oczywiście uzasadnione wprowadzenie przez sąd zakazu bezpośrednich kontaktów ojca z dzieckiem.

Przepis art. 109 § 4 K.r.o. obliuguje sąd i instytucje pomocy społecznej do współpracy i pomocy rodzicom w przypadku umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej. Sąd ma obowiązek zawiadomienia powiatowego centrum pomocy rodzinie, które udziela rodzinie małoletniego odpowiedniej pomocy i składa sądowi opiekuńczemu sprawozdania dotyczące sytuacji rodziny i udzielanej pomocy oraz współpracuje

²⁷ Postanowienie SN z 27.10.1997 r., sygn. akt., III CKN 321/97, „Prokuratura i Prawo” (wkł.) 1998/3/29.

²⁸ Postanowienie SN z 17.11.1998 r., sygn. akt II CKN 893/97, OSP 2001/3/46.

²⁹ E. B u d n a, Glosa do postanowienia SN z 17.11.1998 r., OSP 2001/3/46, nr 29113.

z kuratorem sądowym. Sąd opiekuńczy może też ustanowić nadzór kuratora sądowego nad sposobem wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnim przebywającym poza domem rodzinnym.

Na podstawie przepisu art. 579a ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego³⁰ (dalej cyt. K.p.c.) sąd opiekuńczy nie rzadziej niż raz na sześć miesięcy dokonuje oceny sytuacji dziecka umieszczonego w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Uznanie przez sąd za realne zagrożenie dobra dziecka wywołane przez rodzica może uzasadniać pozbawienie go władzy rodzicielskiej bez zastosowania środków przewidzianych w art. 109 § 2 K.r.o.³¹. Jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd wszczyna postępowanie o pozbawienie władzy rodzicielskiej jego rodziców.

POZBAWIENIE WŁADZY RODZICIELSKIEJ

Wydanie orzeczenia o pozbawieniu rodziców władzy rodzicielskiej przewiduje przepis art. 111 K.r.o. w sytuacji, gdy władza rodzicielska nie może być wykonywana z powodu trwałej przeszkody albo jeżeli rodzice jej nadużywają lub w sposób rażący zaniedbują swe obowiązki względem dziecka. Warto wskazać, że w sprawach o pozbawienie władzy rodzicielskiej i odebranie dziecka dziecko nie jest, w rozumieniu art. 510 K.p.c., uczestnikiem postępowania³². Pozbawienie władzy rodzicielskiej może być orzeczone także w stosunku do jednego z rodziców. Ponadto sąd może pozbawić rodziców władzy rodzicielskiej, jeżeli – pomimo udzielonej pomocy – nie ustały przyczyny zastosowania środka nadzoru w formie umieszczenia małoletniego w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, a w szczególności gdy rodzice trwale nie interesują się dzieckiem. W razie ustania przyczyny, która była podstawą pozbawienia władzy rodzicielskiej, sąd opiekuńczy może władzę tę przywrócić. Pozbawienie władzy rodzicielskiej nie ma charakteru generalnego, lecz odnosi się do określonego dziecka. Może więc ono zostać określone co do niektórych dzieci, jeżeli co do pozostałych sytuacja rodzinna nie wymaga takiego rozstrzygnięcia. Przeszkoda trwała to taka, która – według rozsądnego przewidywania – będzie istniała przez długi

³⁰ Dz. U. z 1964r., nr 43, poz. 296 ze zm.

³¹ Postanowienie SN z 11.01.2000 r., sygn. akt. I CKN 1072/99, Biul. SN 2000/4/14.

³² Uchwała SN z 26.02.1973 r., sygn. akt III CZP 101/71, Przegląd orzeczn. W. Siedlecki, PiP 1974/11/132.

czas, nie dający się ustalić albo wprawdzie możliwy do przewidzenia, ale obejmujący długi okres, z reguły wieloletni (zaginięcie rodzica, co do którego sąd orzeka pozbawienie władzy, jego wyjazd na stałe albo na czas nieokreślony za granicę, połączony z całkowitym brakiem zainteresowania dzieckiem, skazanie na wieloletnie więzienie czy umieszczenie w zakładzie leczniczym z powodu nieuleczalnej choroby)³³. Podobnie będzie w sytuacji, gdy rodzice przebywają razem z dzieckiem, ale np. z powodu bardzo ciężkiej choroby nie są w stanie wykonywać władzy rodzicielskiej. Jako konkretne przyczyny pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej z powodu jej nadużywania lub zaniedbań w wykonywaniu można wskazać: pijaństwo, narkomanię, hulawczy tryb życia, przestępczość, uchylanie się od świadczeń alimentacyjnych względem dziecka, nadmierne karcenie dziecka, wykorzystywanie dziecka do czynów nierządnych, zmuszanie dziecka do nadmiernej pracy, nakłanianie dziecka do przestępczości, doprowadzenie – poprzez brak dbałości – do nagannego zachowania dziecka i braku postępów w nauce. Takie czyny rodziców stanowią także przestępstwo lub wykroczenie, jak w szczególności: znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad małoletnim³⁴, rozpijanie małoletniego (art. 208 K.k.), porzucenie małoletniego (art. 210 K.k.), skłanianie małoletniego do żebrania (art. 104 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń³⁵ – dalej cyt. K.w.), dopuszczenie – przez rażące naruszenie obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej – do popełnienia przez małoletniego przestępstwa lub wykroczenia (art. 105 K.w.), dopuszczenie do przebywania dziecka, które nie ukończyło jeszcze siedmiu lat, w okolicznościach niebezpiecznych dla zdrowia (art. 106 K.w.). Pozbawienie władzy rodzicielskiej nie powoduje ustania innych obowiązków i uprawnień rodziców wobec dziecka, które im z tytułu stosunku rodzicielskiego przysługują. Dziecko nadal zachowuje status potomka swych biologicznych rodziców. Rodzice zachowują prawo do alimentacji ze strony dziecka, a w razie wcześniejszej śmierci dziecka dziedziczą po nim (chyba że uznani zostali za niegodnych dziedziczenia; art. 928 § 1 pkt. 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny³⁶ – dalej cyt. K.c.). Dziecko również zachowuje względem rodziców swój stan cywilny, pełne prawo do alimentacji i dziedziczenia. Dzieci i rodzice zachowują prawo

³³ K. J a g i e l s k i, *Istota i treść władzy rodzicielskiej*, SC 1963, t. III, s. 150.

³⁴ Art. 207 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. z 1997 r., nr 88, poz. 553 ze zm. (dalej cyt. K.k.).

³⁵ Tj. Dz. U. z 2007 r., nr 109, poz. 756.

³⁶ Dz. U. z 1964 r., nr 16, poz. 93 ze zm.

do kontaktów. Prawo rodzinne (art. 111 § 2 K.r.o.) przewiduje możliwość przywrócenia władzy rodzicielskiej, gdy ustaną przyczyny jej pozbawienia i jeżeli sąd uzna to za celowe, po wnikliwej analizie przypadku.

*

Analizując poszczególne formy ingerencji sądu rodzinnego w sferę wykonywania władzy rodzicielskiej należy stwierdzić, że pozbawienie tej władzy, ze względu na skutki, jest rozwiązaniem najdalej idącym i najsurowszym, jednak jego orzekanie ma miejsce wyłącznie w sytuacjach nie budzących wątpliwości. Podsumowując, przepisy prawa rodzinnego wyposażyły sądy w różne instrumenty nadzoru nad wychowaniem dziecka w rodzinie, które sądy te stosują po dokonaniu wnikliwej analizy konkretnego przypadku. Pomocne są też inne regulacje prawne, dzięki którym ochrona dobra dziecka wydaje się pełniejsza (jak przepisy Kodeksu cywilnego, Kodeksu prawa cywilnego, Kodeksu karnego, Kodeksu wychowawczego).

BIBLIOGRAFIA

- A n d r z e j e w s k i M.: Prawna ochrona rodziny, Warszawa: WSiP 1999.
- B u d n a E.: Głosa do postanowienia SN z 17.11.1998r., OSP 2001/3/46, nr 29113.
- G i d d e n s A.: Socjologia, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2004.
- G o o d m a n n N.: Wstęp do socjologii, Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka 2009.
- I g n a t o w i c z J.: Prawo rodzinne, Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN 2000.
- J a g i e l s k i K.: Istota i treść władzy rodzicielskiej, „Studia Cywilistyczne” 1963, t. III.
- J a n u s z e k H., S i k o r a J.: Podstawy socjologii, Poznań: AE 2003.
- K a r k o w s k a M.: Socjologia wychowania. Wybrane elementy. Mechanizmy socjalizacji i edukacja szkolna, Łódź: Wyd. Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej 2007.
- M i k o ł a j c z y k K.: Mechanizmy adaptacyjne w rodzinie alkoholowej, [w:] Adaptacja w przebiegu życia jednostki, red. R. Michalak, Poznań: WSZ „Kadry dla Europy” 2010.
- O l e c h n i c k i K., Z a ł ę c k i P.: Słownik socjologiczny, Toruń: Graffiti BC 2000.
- S z a c k a B.: Wprowadzenie do socjologii, Warszawa: Oficyna Naukowa 2003.

- T y s z k a Z.: Rodzina w świecie współczesnym – jej znaczenie dla jednostki i społeczeństwa, [w:] Pedagogika społeczna, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak” 2003, s. 137.
- W i n i a r z J.: Prawo rodzinne, Warszawa: PWN 1996.
- W i n i a r z J., G a j d a J.: Prawo rodzinne, Warszawa: PWN 1992.
- Z n a n i e c k i F.: Socjologia wychowania, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2001.
- Postanowienie SN z 7.06.1967 r., III CR 84/67, OSNC 1968/2/21, komentarz: B. Dobrzański, NP 1971/4/578, nr 117.
- Postanowienie SN z 27.10.1997 r., sygn. akt III CKN 321/97, „Prokuratura i Prawo” – wkł. 1998/3/29.
- Postanowienie SN z 17.11.1998 r., sygn. akt II CKN 893/97, OSP 2001/3/46.
- Postanowienie SN z 11.01.2000 r., sygn. akt I CKN 1072/99, Biul. SN 2000/4/14.
- Uchwała SN z 26.02.1973 r., sygn. akt III CZP 101/71, Przegląd orzecznictwa W. Siedlecki, PiP 1974/11/132.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz. U. z 1964 r., nr 9, poz. 59 ze zm.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. z 1964 r., nr 16, poz. 93 ze zm.
- Ustawa z dnia 7 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. z 1964 r., nr 43, poz. 296 ze zm.
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, tj., Dz. U. z 2007 r., nr 109, poz. 756.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. z 1997 r., nr 88, poz. 553 ze zm.
- Wyrok WSA z 10.11.2005 r., II S.A./WA 1475/05, LEX nr 192582.

FAMILY COURT INTERFERENCE IN PARENTS' AUTHORITY

S u m m a r y

The parents' authority means a set of rights and obligations towards a child. The merit of this authority does not necessarily mean exercising it and in some cases possessing this right is not connected with implementing it into reality. The right to exercise the parents' authority should mean the personal right to deal with the child's matters. The provisions of Family Law give the family courts several control instruments over the bringing up of a child in a family.

The courts apply and implement parents' rights limitations, but they do it just after a deep analysis of each case.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: rodzina, władza rodzicielska, ingerencja sądu.

Key words: family, parent's authority, court's interference.